

Makke schapen (2)

Paul Kalma en de culturalisering van de politiek

DICK HOUTMAN & PETER ACHTERBERG

Paul Kalma stoot zich in zijn boek *Makke Schapen* hevig aan de verre gaande ‘culturalisering’ van de hedendaagse politiek, aan de mate waarin het maatschappelijk debat bepaald wordt door culturele kwesties, van inburgering tot hoofddoekjes en van de nationale historische canon tot het normen-en-waardendebat. Die culturalisering leidt in zijn ogen af van de sociaal-economische kwesties waar het volgens hem ‘echt’ of ‘eigenlijk’ om gaat, en dat is vooral ergerlijk omdat immigratie, integratie en Europa ‘eigenlijk’ helemaal geen culturele thema’s zouden zijn. Met deze laatste stellingname botst hij luidruchtig met de resultaten van door ons verricht onderzoek, met name in het ook als voor publicatie in *SE&D* 2012/1-2 afgedrukte hoofdstuk, ‘Politiek als cultuurstrijd’.

Dat vraagt dan ook om een reactie. Wij zetten hieronder onze belangrijkste bevindingen nog eens op een rij, uiteraard met speciale aandacht voor hoe en waarom ze het ongelijk van Kalma aantonen. Achtereenvolgens gaan wij in op drie vragen, die ook bij hem centraal staan: 1) Zijn culturele thema’s inderdaad in de afgelopen tien jaar belangrijker geworden in de politiek? 2) Hoe

kunnen opvattingen over deze thema’s, alsmede hun toegenomen politisering, worden verklaard? 3) Is de culturalisering van de politiek ‘erg’?

CULTURALISERING VAN DE POLITIEK

In een eerder essay in *SE&D* zetten wij uiteen hoe de culturalisering van de politiek sociaal-democratische partijen als de PvdA noopt om te schipperen tussen de politieke idealen van cultureel rechtse laagopgeleiden (‘arbeiders’) en cultureel linkse hoogopgeleiden (‘schoolmeesters’).¹ Hierdoor is de PvdA steeds meer in een politieke spagaat terechtgekomen, met alle electorale gevolgen van dien. Dat dit essay niet volstond met tabellen wijst echter niet op een ‘heftig beleden geloof’ onzerzijds, zoals Kalma beweert. Wij baseren ons natuurlijk op de resultaten van eerder door ons verricht onderzoek. Daaruit blijkt dat cultureel rechtse laagopgeleiden steeds rechtser zijn gaan stemmen en cultureel linkse hoogopgeleiden juist steeds linkser, doordat culturele kwesties steeds meer in het brandpunt van de politiek zijn komen te liggen.²

Kalma beweert dat kwesties rond immigratie, integratie en Europa in het afgelopen decennium in Nederland zijn ‘geculturaliseerd’ door populistische politici. Zijn suggestie daarbij dat het hier ‘eigenlijk’ om economische kwesties gaat, is slechts een slag in de lucht, want thema’s zijn nooit in essentie of van nature ‘cultureel’

45

Over de auteurs Dick Houtman en Peter Achterberg zijn beiden verbonden aan het Center for Rotterdam Cultural Sociology (CROCUS) van de Erasmus Universiteit in Rotterdam

Noten zie pagina 48

dan wel 'economisch'. In onze optiek, blijkbaar anders dan in die van Kalma, kan de vraag naar hun karakter dan ook niet anders dan een empirische zijn, dus wie heeft hier nu eigenlijk 'te weinig oog voor een belangrijk aspect van de politiek: die van definitiestrijd'?

Het relevante onderzoek hieromtrent laat in ieder geval al minstens een halve eeuw weinig aan de verbeelding over: 1) 'rechtse' opvattingen over kwesties als de genoemde, hangen (bij uitstek onder laagopgeleiden!) niet samen met opvattingen over economische herverdeling en juist zeer sterk met intolerantie, xenofobie, autoritarisme, voorkeur voor harde aanpak van de misdaad et cetera, terwijl 2) het op basis hiervan te construeren cluster van 'culturele' opvattingen op zijn beurt sterk samenhangt met het opleidingsniveau en juist niet met inkomen, werkzekerheid et cetera. Dat was in de jaren vijftig al zo³ en dat is nog steeds zo⁴.

Kalma's stelling dat deze thema's pas door Fortuyn, Verdonk en Wilders zijn 'geculturaliseerd' is dus onhoudbaar. Ze zijn door hen niet

rond individuele vrijheid en sociale orde en daarmee de sympathie van vooral hoger opgeleiden wisten te winnen. Destijds had dat precies dezelfde gevolgen als het rechtse populisme van vandaag de dag. Zo werd de Democraat McGovern in de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1972 kansloos verslagen door de latere president Nixon. De oorzaak? Een flink deel van de arbeidersklasse was afgeknapt op zijn cultureel-progressieve verkiezingsprogramma en had daarom op Nixon gestemd. Iets soortgelijks gebeurde kort na het tumult van mei 1968 in Frankrijk, waar De Gaulle de verkiezingen won dankzij steun van de arbeidersklasse voor zijn plannen om de orde met harde hand te herstellen.⁶ Er is vandaag de dag welbeschouwd kortom weinig nieuws onder de zon, al is de culturalisering van de politiek inmiddels wel verder voortgeschreden, doordat na 'nieuw links' inmiddels ook 'nieuw rechts' zich nadrukkelijk op dat terrein manifesteert.⁷

EEN BLINDE VLEK VOOR CULTUUR

Dat opvattingen over zaken als immigratie, integratie en (inter)nationalisme worden verklaard door het opleidingsniveau, wordt vanouds door allerhande 'marxist lite'-theorieën losjes geïnterpreteerd als een invloed van de economische positie. Bij een wat kritischer toetsing stranden deze theorieën echter, want het opleidingsniveau blijkt deze invloed aantoonbaar niet te hebben als een indicator voor de sterkte van de economische positie (inkomen, werkzekerheid, vrijheid in het werk et cetera), maar voor een onafhankelijk hiervan te conceptualiseren culturele positie (of, zo men wil, 'cultureel kapitaal', gemeten aan de hand van zowel het opleidingsniveau als affiniteit met kunst en cultuur).⁸

Volgens Kalma is zo'n onderscheid niet verhelderend 'omdat een beperkt cultureel kapitaal en een zwakke arbeidsmarkt- en inkomenspositie elkaar sterk overlappen'. Dat laatste klopt, maar noopt er juist daarom toe om ze tegelijkertijd in het onderzoek te betrekken. Wanneer onafhankelijke variabelen met elkaar samen-

De culturalisering van de politiek is helemaal geen recente ontwikkeling

geculturaliseerd, maar slechts gepolitiseerd.

46 Geculturaliseerd waren ze een halve eeuw geleden al, en zeker niet alleen in Nederland. Ze zijn door deze politisering in Nederland de afgelopen tien jaar in het brandpunt van het politieke debat terechtgekomen, waardoor hun rol bij de totstandkoming van het stemgedrag is toegenomen en de PvdA in de bovengenoemde spagaat terecht kwam.⁵

Dat laat echter onverlet dat de culturalisering van de politiek een veel minder recente ontwikkeling is dan Kalma doet voorkomen. Zij kreeg reeds een forse impuls in de jaren zestig, toen Nieuw Links en de zogenoemde nieuwe sociale bewegingen begonnen te hameren op thema's

hangen, moet men immers voorkomen dat men de invloed van de ene ten onrechte toeschrijft aan de andere. De onderzoeksbevindingen blijken dan keer op keer dezelfde: opvattingen over sociale orde, individuele vrijheid, etnische tolerantie, en wat al niet meer, worden verklaard door cultureel kapitaal en die over economische herverdeling door economische klassenindicatoren (inkomen, werkzekerheid et cetera).⁹

Wij maken er in ons werk dan ook nogal een punt van dat men zich in de sociale wetenschappen vanouds, net als Kalma in zijn boek, zo heeft blindgestaard op de sociaal-economische verhoudingen. Kan de opkomst van een nieuwe, culturele, politiek niet gewoon sociaal-economisch worden verklaard, zo vraagt hij zich af? Nee, dat kan niet, want hoewel dergelijke theorieën al decennialang worden rondgepompt, blijken ze bij serieuze toetsing steeds onhoudbaar.¹⁰ Dat is dan ook precies de reden waarom wij ons genoodzaakt zagen om als aanvulling op (niet: als vervanging van) een klassentheorie over economische verdelingsconflicten een culturele verklaring voor culturele conflicten te ontwikkelen.

Worden beide theorieën tegelijkertijd en naast elkaar in het onderzoek betrokken, dan maakt dat duidelijk dat de vertrouwde sociaal-wetenschappelijke fixatie op de sociaal-economische verhoudingen niet leidt tot een *overschatting*, maar juist tot een stelselmatige en mettertijd steeds verder toegenomen *onderschatting* van het politieke belang van deze zelfde sociaaleconomische verhoudingen. Wij beweren in ons boek *Farewell to the Leftist Working Class* dan ook niet dat door de expansie van culturele politiek 'sociaal-economische conflicten evenredig aan invloed zullen verliezen', maar demonstreren juist dat 1) degenen die beweren dat klassenpolitiek vervangen is (of wordt) door culturele politiek het naast het potje doen; en 2) dat daarvoor ironisch genoeg hun neiging om politiek te reduceren tot slechts klassenpolitiek verantwoordelijk is. Of, zoals de titel van een van onze artikelen het samenvat: 'Class is not dead — It has been buried alive.'¹¹

VLOEKEN IN DE KERK VAN KALMA

Wie niet inziet dat de culturalisering van de politiek slechts een dwaling is, ziet het volgens Kalma gewoon verkeerd. Dat geldt voor sociaal-democratische partijen die hun traditionele strijd voor economische herverdeling zouden hebben verkwanseld, voor laagopgeleide kiezers die culturele vraagstukken (Europa, islam, criminaliteit et cetera) belangrijker vinden dan economische, en daarom eerder PvdV dan PvdA stemmen, maar ook voor ons als onderzoekers. Wanneer onderzoek aantoonde dat het onzin is om te beweren dat culturele vraagstukken 'eigenlijk' ook economische vraagstukken zijn, dan moet dat immers wel slecht onderzoek zijn. Onze stelling dat culturele scheidslijnen in de politiek steeds belangrijker zijn geworden, is volgens Kalma dan ook niet meer dan 'een heftig beleden geloof' en wij zouden onze hypothesen hieromtrent niet eens toetsen, want 'heilig verklaard' hebben. Het zal je na ruim tien jaar consciëntieus wetenschappelijk onderzoek maar gezegd worden, nota bene door een ideoloog van een partij die de PvdV graag beticht van 'fact-free politics'.

Wij behoren niet tot de intellectuele charlatans die wetenschap en politiek graag met elkaar vermengen en hebben dus geen boodschap aan Kalma's verwijt dat wij 'politiek onverstandige' conclusies trekken en verzuimen te waarschuwen tegen de 'schaduwzijden' en 'gevaren' van culturalisering van de politiek. Zijn suggestie dat wij sorry zouden moeten zeggen omdat wij gewoon ons wetenschappelijke werk doen en ons niet willen verliezen in politiek gemoraliseer werpen we dan ook van ons. Hetzelfde doen we met zijn suggestie dat ons eerdere stuk in *se&d* 'politiek getint' zou zijn geweest en een 'politieke voorzet', die 'door Dick Pels, directeur van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks, al in hetzelfde nummer van het maandblad (werd) ingekopt'. Ons stuk was noch 'politiek', noch een 'voorzet'. Wij lieten op uitnodiging van de *se&d*-redactie ons licht schijnen over de electorale terugval

van de PvdA in dit populistische tijdsgewricht. Dat diezelfde redactie vervolgens Dick Pels en Thomas von der Dunk uitnodigde om er een politieke reactie op te schrijven, is verder haar verantwoordelijkheid.

Wij zijn niet geïnteresseerd in het bedrijven van politiek, en al helemaal niet in het bedrijven van partijpolitiek. Wij willen slechts weten hoe de westerse politieke cultuur in de afgelopen halve eeuw is veranderd, waarom dat is gebeurd, en welke gevolgen het heeft gehad, onder andere voor sociaal-democratische partijen als de PvdA. Voor Kalma ligt dat zo te zien heel anders. Hij wil hartstochtelijk graag blijven geloven dat de sociaal-economische verhoudingen ‘echter’,

‘belangrijker’ en ‘fundamenteler’ zijn dan wat mensen zoal geloven, vinden of menen te weten — het leerstuk dat het socialisme tot een van de belangrijkste seculiere religies van de twintigste eeuw maakte. Het leidt hem tot een kritiek op ons onderzoek zonder veel zakelijke empirische argumenten en met des te meer ronkende sociaal-democratische geloofsartikelen en vrijblijvende suggesties voor onderzoek dat naar zijn rotsvaste overtuiging ons ongelijk zal aantonen. Ons riekt het allemaal net wat te veel naar de reactie van de fundamentalistische christen die wordt geconfronteerd met dinosaurusbotten die dateren van ruim voor de schepping waarin hij zo heilig gelooft.

Noten

- 1 Houtman, Dick en Peter Achterberg, (2009), ‘Arbeiders en schoolmeesters: Een huwelijk in crisis’, *se&d* 2009/6, pp. 22-27.
- 2 Zie bijvoorbeeld: Achterberg, Peter, (2006), *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*, Maastricht: Shaker; Van der Waal, Jeroen, Peter Achterberg en Dick Houtman, (2007), ‘Class Is Not Dead — It Has Been Buried Alive: Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990)’, in: *Politics and Society* 35(3), pp. 403-426; Houtman, Dick, Peter Achterberg en Anton Derks (2008), *Farewell to the Leftist Working Class*, New Brunswick, NJ: Transaction.
- 3 Lipset, Seymour Martin, (1959), ‘Democracy and Working-Class Authoritarianism’, *American Sociological Review* 24(4), pp. 482-501.
- 4 Zie bijvoorbeeld: Eisenga, Rob en Peer Scheepers, (1989), *Ethnocentrisme in Nederland: Theoretische en empirische verkenningen*, Nijmegen: ITS; Houtman, Dick, (2001), ‘Class, Culture, and Conservatism: Reassessing Education as a Variable in Political Sociology’, pp. 161-195 in: Terry Nichols Clark en Seymour Martin Lipset (red.), *The Breakdown of Class Politics: A Debate on Post-Industrial Stratification*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press; Houtman, Dick, (2003), *Class and Politics in Contemporary Social Science: ‘Marxism Lite’ and Its Blind Spot for Culture*, New York: Aldine de Gruyter; Houtman, Dick, (2003), ‘Lipset and ‘Working-Class’ Authoritarianism’, *American Sociologist* 34(Spring/Summer), pp. 86-105; Houtman, Dick, Peter Achterberg en Anton Derks (2008), *Farewell to the Leftist Working Class*, New Brunswick, NJ: Transaction.
- 5 Verg. Achterberg, Peter, (2006), *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*, Maastricht: Shaker; Houtman, Dick en Peter Achterberg, (2010), ‘Deux gauches, deux droites: Vote de classe et vote culturel aux Pays-Bas, 2002’ [‘Two Lefts and Two Rights: Class Voting and Cultural Voting in the Netherlands, 2002’], *Sociologie* 1(1), pp. 61-76.
- 6 Houtman, Dick, (2003a), *Class and Politics in Contemporary Social Science: ‘Marxism Lite’ and Its Blind Spot for Culture*, New York: Aldine de Gruyter, p. 118.
- 7 Achterberg, Peter, (2006), *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*, Maastricht: Shaker; Houtman et al. (2008), *Farewell to the Leftist Working Class*, New Brunswick, NJ: Transaction.
- 8 Houtman, Dick, (2001), ‘Class, Culture, and Conservatism: Reassessing Education as a Variable in Political Sociology’, pp. 161-195 in: Terry Nichols Clark en Seymour Martin Lipset (red.), *The Breakdown of Class Politics: A Debate on Post-Industrial Stratification*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press; Houtman, Dick, (2003), *Class and Politics in Contemporary Social Science: ‘Marxism Lite’ and Its Blind Spot for Culture*, New York: Aldine de Gruyter;

- Houtman, Dick, (2003), 'Lipset and 'Working-Class' Authoritarianism', *American Sociologist* 34(Spring/Summer), pp. 86-105.
- 9 Zie bijv. Achterberg, Peter, (2006), *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*, Maastricht: Shaker; Achterberg, Peter en Dick Houtman, (2006), 'Why Do So Many People Vote 'Unnaturally'? A Cultural Explanation for Voting Behavior', *European Journal of Political Research* 45(1), pp. 75-92; Achterberg, Peter en Dick Houtman, (2009), 'Ideologically 'Illogical'? Why Do the Lower-Educated Dutch Display so Little Value Coherence?', *Social Forces* 87 (3), pp. 1649-1670; Houtman, Dick, (2003), *Class and Politics in Contemporary Social Science: 'Marxism Lite' and Its Blind Spot for Culture*, New York: Aldine de Gruyter; Houtman, Dick, (2003), 'Lipset and 'Working-Class' Authoritarianism', *American Sociologist* 34(Spring/Summer), pp. 86-105; Houtman, Dick, (2001), 'Class, Culture, and Conservatism: Reassessing Education as a Variable in Political Sociology', pp. 161-195 in: Terry Nichols Clark en Seymour Martin Lipset (red.), *The Breakdown of Class Politics: A Debate on Post-Industrial Stratification*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press; Houtman, Dick en Peter Achterberg, (2010), 'Deux gauches, deux droites: Vote de classe et vote culturel aux Pays-Bas, 2002', *Sociologie* 1(1), pp. 61-76; Houtman et al. (2008), *Farewell to the Leftist Working Class*, New Brunswick, NJ: Transaction; Manevska, Kateřina en Peter Achterberg, (2012), 'Immigration and Perceived Ethnic Threat: Cultural Capital and Economic Explanations', *European Sociological Review* 28 (forthcoming); Van der Waal et al. (2007), 'Class Is Not Dead — It Has Been Buried Alive: Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990)', *Politics and Society* 35(3), pp. 403-426; Van der Waal et al. (2010), 'Some Are More Equal than Others: Economic Egalitarianism and Welfare Chauvinism in the Netherlands', *Journal of European Social Policy* 20(4), pp. 350-363.
- 10 Zie bijv. Eisenga, Rob en Peer Scheepers, (1989), *Etnocentrisme in Nederland: Theoretische en empirische verkenningen*, Nijmegen: ITS; Houtman, Dick, (2003), *Class and Politics in Contemporary Social Science: 'Marxism Lite' and Its Blind Spot for Culture*, New York: Aldine de Gruyter; Nieuwbeerta, Paul, (1995), *The Democratic Class Struggle in Twenty Countries 1945-1990*, Amsterdam: Thesis.
- 11 Van der Waal et al. (2007), 'Class Is Not Dead — It Has Been Buried Alive: Class Voting and Cultural Voting in Postwar Western Societies (1956-1990)', *Politics and Society* 35(3), pp. 403-426.